

LAURA GERŽOTAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: arealiniai baltų kalbų tyrimai, geolingvistika, dialektologija, perceptyvioji dialektologija.

RAMYGALOS ŠNEKTA LIETUVIŲ TARMIŲ KLASIFIKACIJOSE: GEOLINGVISTINĖ ANALIZĖ

Ramygala Subdialect in the Classifications of
Lithuanian Dialects: Geolinguistic Analysis

ANOTACIJA

Straipsnyje, remiantis XX a. antrosios pusės rankraštine tarmių medžiaga, pristatomas geolingvistinis lyginamasis Ramýgalos šnektos tyrimas. Tiriamosios šnektos ploto nevienalytiškumą pirmiausia rodo jos vieta lietuvių tarmių klasifikacijose. XIX a. pabaigos Antano Baranausko tarmių skirstyme Ramýgalos šnektą, nors ir priskirta prie rytiečių pirmųjų, buvo artimesnė aukštaičių vakariečių tarnei. Vėlesnėse tarmių klasifikacijose didesnė aptariamų šnektos ploto dalis ar ir visas šnektos plotas priskirtas prie rytinių aukštaičių patarmių.

Surinkti ir išanalizuoti duomenys rodo, kad Ramýgalos šnektos plote panašiu intensyvumu buvo vartojami nepakitę (*an, am, en, em; q, ę*) ir susiaurėję (*un, um, in, im; u, i*) dvigarsiai ir buvę nosiniai balsiai. Rytinėms šnektoms būdingu šių ypatybių siaurimu labiau išsiskiria rytiniai šnektos ploto pakraščiai.

Šnektos plote fiksuoti nedideli kalbiniai pokyčiai rodo ne tik rekonstruotos rytinės A. Baranausko rytiečių pirmųjų ribos tikslumą. Daroma prielaida, kad XX a. pirmojoje pusėje pereiginiai buvę ne tik aukštaičiai viduriečiai, bet ir jų kaimynai aukštaičiai rytiečiai pantininkai.

ESMINIAI ŽODŽIAI: Ramýgalos šnektą, tradicinių lietuvių tarmių klasifikacija, Antano Baranausko tarmių skirstymas, Antano Salio tarmių klasifikacija, vakarų aukštaičiai šiauliškiai, rytų aukštaičiai panevėžiškiai, tarmių ribos.

ANNOTATION

Based on the manuscript materials on dialects from the second half of the 20th century, the article presents the geolinguistic comparative study on the Ramygala subdialect. The heterogeneity of the area of the subdialect in question is first shown by its place in the classifications of Lithuanian dialects. Though the Ramygala subdialect falls to the so called First Eastern dialect according to the late 19th century classification of dialects by Antanas Baranauskas, it was actually closer to the Western Aukštaitian dialect. In later classifications of dialects a greater part of the area or even the whole area of the subdialect was attributed to the subdialects of Eastern Aukštaitian.

The data collected and analysed in the study show that the unchanged (*an, am, en, em; q, ę*) and narrowed (*un, um, in, im; u, i*) mixed diphthongs and former nasal vowels were used in the area spoken by the Ramygala subdialect to a similar intensity. The eastern borders of the area of the subdialect tend to demonstrate the narrowing of these features, which is characteristic of eastern subdialects.

Minor linguistic changes recorded in the area of the subdialect do not only show the accuracy of the reconstructed eastern boundary of Baranauskas' First Eastern dialect. An assumption can be made that in the first half of the 20th century not only Middle Aukštaitian but also its neighbouring Eastern Aukštaitian *Pantininkai* was transitional by nature.

KEYWORDS: Ramygala subdialect, classification of Lithuanian traditional dialects, Antanas Baranauskas' classification of dialects, Antanas Salys' classification of dialects, Western Aukštaitian of Šiauliai, Eastern Aukštaitian of Panevėžys, boundaries of dialects.

XXI a. pradžioje vyksta tradicinės lietuvių dialektologijos virsmas į geolinguistiką (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 36). Geolinguistinė perspektyva tyrėjams leidžia inventorizuoti visą kalbinę vieno ar kito arealo įvairovę. Plečiasi kitakalbės geolinguistikos tyrimų laukas: pradėtos analizuoti ne tik kitų tarmių ir kitų kalbų įtaką patyrusios ar patiriančios periferijos, bet ir vidurio lietuvių kalbos ploto šnektos, pavyzdžiui, Jonavės (Kazlauskaitė 2008: 600–609; Geržotaitė 2012: 156–174).

Jonavės šnektą XX a. pirmosios pusės Antano Salio tarmių klasifikacijoje buvo priskirta prie aukštaičių viduriečių (Salys 1933: 21–34; 1935: 1–87; 1946: 1–67; 1992: 3–140). Aukštaičių viduriečių patarmė šio skirstymo autoriaus nurodyta kaip pereiginė. Pagal dvigarsių *an, am, en, em* išlaikymą ji buvo artimesnė aukštaičiams vakariečiams, dėl priebalsio *l* kietinimo šliejosi prie aukštaičių rytiečių pantininkų (Salys 1946: 53; 1992: 109).

Didesnė aukštaičių viduriečių dalis XX a. antrosios pusės Alekso Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus tarmių klasifikacijoje priskirta prie vakarų aukštaičių šiauliškių (Girdenis, Zinkevičius 1966: 139–147; Zinkevičius 1969: 138). Vakarų aukštaičiams šiauliškiams artimos buvusios ne tik šių kalbininkų nurodytos aukštaičių viduriečių patarmės centre esančios Baisógalos–Kėdáinių–Jonavós apylinkės (Geržotaitė 2016: 65). Prie jų, matyt, šlietęsi dar ir A. Salio skirstymo aukštaičių viduriečių ir aukštaičių rytiečių pantininkų paribyje buvęs Surviliškis (LKA 335)¹ (Kazlauskaitė 2012: 339). Jis XX a. antrojoje pusėje priskirtas prie rytų aukštaičių panevėžiškių.

Iš patikslinto A. Salio tarmių skirstymo ir ypač iš geolingvistinės Antano Baranausko tarmių klasifikacijos rekonstrukcijos ryškėja kitokia kone viso aukštaičių viduriečių ploto konfigūracija (Geržotaitė 2012: 156–174; 2014: 108–111; 2015: 133–165; 2016: 65–68) (žr. 1 pav.).

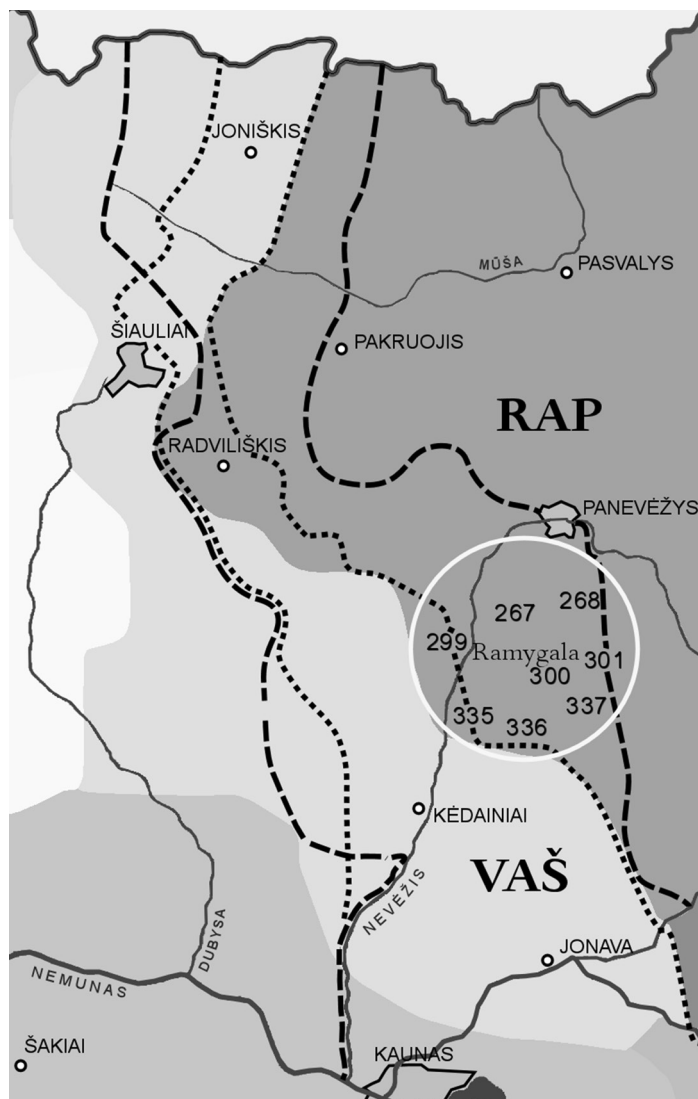
Iš dviejų klasifikacijų sugretinimo matyti, kad minėtasis plotas ne tik nebuvęs susiaurėjęs piečiau Šiaulių, bet tęsėsi kur kas toliau rytų kryptimi ir apėmė nemažą A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus išskirtų rytų aukštaičių panevėžiškių (šiaurinių ir pietinių) dalį.

Šio straipsnio tikslas – aptarti prie dabartinių pietinių rytų aukštaičių panevėžiškių priskirto Ramýgalos šnektos ploto (Ériškių, LKA 267, Uliūnų, LKA 268, Krekenavós, LKA 299, Ramýgalos, LKA 300, Jotáinių, LKA 301, Surviliškio, LKA 335, Truskavós, LKA 336, Aukštádvario, LKA 337 apylinkės) raidą (žr. 1 pav.).

Uždaviniai: 1) remiantis rankraštinuose šaltiniuose pateiktais duomenimis, apžvelgti sociolingvistinę šnektos ploto situaciją; 2) taikant geolingvistinę lyginamąją ir kartografinę metodus pristatyti šnektos ploto padėtį lietuvių tarmių klasifikacijose: XIX a. pabaigos A. Baranausko, XX a. 4-ojo dešimtmečio A. Salio ir XX a. antrosios pusės A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus; 3) atlikti gretinamąją šnektos plote fiksuotų kalbinių ypatybių analizę ir bandyti įvertinti šnektos kaitą.

Tiriamąją medžiagą daugiausia sudaro Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyve saugomi XX a. antrosios pusės rankraštiniai šnektų aprašai ir tekstai (peržiūrėta 19 rankraščių; žr. Rankraštinių šaltinių sąrašą), daugiau nei trijų valandų trukmės garso įrašai (žr. Garsinių šaltinių sąrašą). Taip pat remtasi publikuotais šnektos teksta.

¹ Skliaustuose nurodyti skaičiai yra *Lietuvių kalbos atlaso* vietovių (punktų) atitikmenys (žr. LKA I 21–30).

1 PAV. Ramygalos šnektos plotas (Ėriškių, LKA 267, Uliūnų, LKA 268, Krekenavės, LKA 299, Ramygalos, LKA 300, Jotainių LKA 301, Surviliškio, LKA 335, Truskavės, LKA 336, Aukštadvario, LKA 337 apylinkės) lietuvių tarmių klasifikacijose (fragmentas)²

² Smulkesniais punktyrais žemėlapyje apibrėžtos aukštaičių viduriečių Antano Salio klasifikacijoje, stambesniais – juos beveik atitinkančių rytiečių pirmųjų Antano Baranausko skirstyme ribos. Santrumpos žymi Alekso Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus klasifikacijos vakarų aukštaičius šiauliškius (VAŠ) ir rytų aukštaičius panevėžiškius (RAP).

1. SOCIOLINGVISTINĖ RAMYĖGALOS ŠNEKTOS SITUACIJA RANKRAŠTINIUOSE ŠALTINIUOSE

Vartojamos kalbos atžvilgiu centrinė Ramygalos šnėktos ploto dalis paskirų tarmėtyrininkų nurodyta kaip vienalytė.

Ėriškių (LKA 267) apylinkėse vartota tik lietuvių kalba, o tarmė XX a. 6–7-uoju dešimtmečiais, kaip teigiama, palyginti gerai išlaikyta (Mikėnas 1951 (1)³: 4; plačiau žr. Šukys 1986: 127). Visiškai lietuviškomis laikytinos Surviliškio (LKA 335) apylinkės (Sabaliauskas 1959: 3). Tik lietuviškos šeimos (mišrių apskritai nebuvo) gyveno Ramygalos punktui (LKA 300) priskirtuose Gudėliuose ir jiems artimuose Pašilių ir Raukštėnių kaimuose (Masiliūnas 1959: 2). Dvarų, kitataučių nebuvo ir į rytus nuo Ramygalos esančiame Garuckų kaime (Čyplienė 2016: 563). Tarmės pokyčius pastarojo punkto apylinkėse, tyrėjo liudijimu, lėmė suaktyvėjęs gyventojų mobilumas, 1933–1934 m. nutiesus Kaūnas–Panevėžys plentą (Masiliūnas 1959: 2). Su Ramygalos gyventojais glaudesnius ryšius (pirmiausia mokymosi tikslais) palaikęs Aukštadvario (LKA 337) ir jo apylinkių jaunimas (Liberytė 1959: 4–5). Į Aukštadvario bažnyčią ėję ir Jotėinių (LKA 301) apylinkių gyventojai (PKT II 211). Nustatyta, kad lietuviakaliai buvo ir kitų nagrinėjamame plote netoli Ramygalos (Miškinis 2016: 725) ir Aukštadvario (Kubiliūnienė 2016: 536; Malinauskas 2016: 661) esančių kaimų gyventojai.

Beveik visi lietuviai minėtu laikotarpiu gyvenę Uliūnų (LKA 268) punktui priskirtame Dūdėnių kaime (Gaivenis 1960 (1): 1–2, 5). Šiek tiek daugiau nei prieš dešimtmetį, 1946 m., kunigo Juozo Dubniko teigimu, Uliūnų parapija buvusi visiškai lietuviška (Dubnikas 1946: 288). Mažiausiai su dvaru reikallų turėjęs vietinių žmonių gyvenamas Truskavės (LKA 336) punktui priskirtas Užartėlės kaimas (Eigminas (1): 5)⁴. Tačiau šio punkto apylinkių gyventojų daugumą tuo metu jau sudarė buvusių dvarų (Pāvermenio, Pāgelupio, Gaisų ir kitų) kumečiai ir naujakuriai (Eigminas (1): 5).

Dvarų gausa labiau išsiskyrė vakarinis Ramygalos šnėktos ploto pakraštys ties Krėkenava (LKA 299) ir rytinis ties Jotėiniais (LKA 301). Tačiau slavų kalbų poveikis šių apylinkių tarmei nebuvo vienodas.

Daugiau įtakos šios kalbos, Valerijos Diržinskienės teigimu (Adomaitytė–Diržinskienė 1957: 3), turėjusios Krekenavės žmonių kalbai. Šį faktą

³ Čia ir kitur skliaustuose nurodyti skaičiai rodo, kuriuo rankraštiniu punkto sąsiuviniu remiamasi.

⁴ Rankraštiniame Truskavės apraše punkto tyrimo metai nenurodyti.

patvirtina tyrėjos pateiktas dešimties kilometrų spinduliu net šešiomis kryptimis nuo miestelio – Upytės (~ LKA 232 (Naujāemiesčio) punktą), Naujāemiesčio (LKA 232), Vadaktų (LKA 266), Pociūnėlių (LKA 265), Surviliškio (LKA 335) ir Truskavos (LKA 336) – išsidėsčiusių dvarų sąrašas (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 2–3).

Konstatuota, kad šiaurinių Krekenavos apylinkių, esančių Vadaktų (LKA 266) pusės link, vyresnieji gyventojai lietuviškai jau nemokėję (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 3). Rutkauskaitės teigimu (Rutkauskaitė 1960 (1): 3), Vadaktų (LKA 266) gyventojai „tikrai lenkiškai kalba“. Renkant tarmių medžiagą *Lietuvių kalbos atlasui* šioje vietovėje rastą tik viena kita namuose lietuviškai kalbanti šeima. Tarmės atstovais pasirinkti lietuviškai kalbantys gyventojai nurodyti kaip laisvai bendraujantys dar ir lenkų kalba (Rutkauskaitė 1960 (1): 8). Plačiau apie šias ir kitas vietas ir jose užrašytus transkribuotus tekstus žr. (Karaś, Rutkowska, Geben, Ušinskienė 2001: 229–278; Karaś 2002; Zielińska 2002: 58–59; Sawaniewska-Mochowa, Zielińska 2005: 69–85). Be to, Krekenavos apylinkėse būta dar ir rusakalbių kaimų.

Nors apie Jotainius taip pat buvę daug dvarų (Jotainių, Žūdzlių, Bárklainių), šių apylinkių gyventojų tarmei daugiau įtakos turėjo tai, kad dalis pateikėjų buvo atsikėlę iš kitos patarmės vietovių. Neretai ir čia gimusių apklaustųjų vienas iš tėvų buvęs nevietinis (Urbanavičiūtė (1): 2–5)⁵.

Iš kaimyninių patarmių vietovių atsikėlusių buvę ir kitų punktų apylinkėse. Į rytus nuo Aukštādvario esančiame ir šiam punktui A. Salio priskirtame Stebėkių kaime, vietos gyventojos Marijos Sereikienės liudijimu, vyravo kupiškėnų, uteniškių patarme kalbėję gyventojai (Sereikienė 2016: 802–803). Jos pačios seneliai kalbėjo, kaip teigiama, „Kupiškio-Anykščių tarme“.

Slavų kalbų poveikis nagrinėjamų apylinkių kalbai, matyt, nebuvęs didelis dėl neišplėto mokyklų lenkų kalba tinklo jose. Lenkiškos pradžios mokyklos 1926 m. rudenį įsteigtos tik keliose Pānevėžio apskrīčiai priklausiusiose vietovėse: Krekenavojė, Vadokliuose (~ 301 LKA punktą) ir į šiaurę nuo Ramygalos šnektos esančiuose Vadaktuose (LKA 266) (Šetkus 2007: 43). Platesnis tokių mokyklų tinklas driekėsi į vakarus nuo nagrinėjamojo ploto esančiuose Kaūno (pavyzdžiui, Jonavojė (du komplektai), Lāpėse, Bābtuose) ir Kėdāinių (pavyzdžiui, Žeīmiuose, Dotnuvojė (po du komplektus iš vietovių) apskrīčių vietovėse (Šetkus 2007: 43).

⁵ Rankraštiniame Jotainių apraše punkto tyrimo metai nenurodyti.

Išsamesnių duomenų trūksta apie mokyklų situaciją Ramygalos apylinkėse iki XX a. 3-iojo dešimtmečio. Kraštotyrinio pobūdžio darbuose nurodoma, kad valstybinė pradinė mokykla Ramygaloje atidaryta 1852 m. Po baudžiamos panaikinimo kurį laiką veikė ir antroji pradinė mokykla; jos vėliau buvo sujungtos. Apie 1911 m. Ramygaloje atidaryta antroji pradinė mergaičių mokykla (Astramskas 2016: 189), 1918 m. įkurta progimnazija, dvi pradžios mokyklos (Juška 1946: 282). 1905 m. atidaryta mokykla Ėriškiuose (Astramskas 2016: 189) ir Surviliškyje (Kviklys 1965: 442). 1906 m. pradėjo veikti Truskavos (1915 m. ir lietuviška), 1907 m. Jotainių (mokomoji kalba – rusų) pradinės mokyklos (Astramskas 2016: 189; Miknienė 2016: 632–635; Šidlauskas 2016: 827–828). Apie 1905 m. Uliūnuose vaikus lietuvių kalba mokė Bistrampolio dvaro panelės, praėjus daugiau nei dešimtmečiui, apie 1918–1922 m., atidaryta, kaip rašoma, privati, o 1922 m. – valstybinė mokykla (Balsevičiūtė, Peleckienė, Račiūnas, Ulys 1993: 167; Astramskas 2016: 191). Mokslas pradinėse mokyklose daugiausia vyko rusų kalba. Po spaudos draudimo panaikinimo lietuvių kalba pradėta vartoti dėstant lietuvių kalbos gramatiką (Astramskas 2016: 190).

Pastebėtina, kad kai kurie iš pačioje XIX a. pabaigoje arba XX a. pradžioje gimusių ir XX a. antrojoje pusėje kalbininkų apklaustų vietos gyventojų buvę ir visai bemoksliai (Eigminas (1): 5–7).

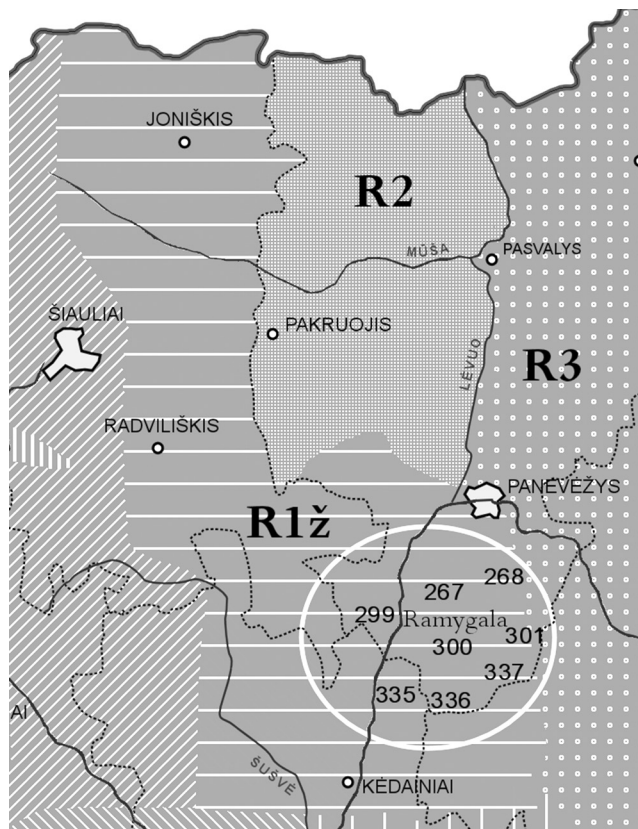
Taigi lenkų kalba Ramygalos šnektos plote, priešingai nei Kaūno (arba Kėdainių–Jonavos) areale, nedomino (Rutkovska 2014: 217). Straipsnyje analizuojama teritorija, išskyrus Krėkenavą, galbūt labiau vertintina kaip minėto arealo periferija. Manytina, kad tolesniuose poskyriuose aprašyti skirtingu laikotarpiu fiksuoti tarmės pokyčiai Ramygalos šnektose, kaip ir jai gretimoje apie Radviliškį, labiau laikytini natūralios tarmių kaitos nei kelių kalbų sąveikos rezultatu (Geržotaitė 2016: 112–125).

2. RAMYGALOS ŠNEKTA A. BARANAUSKO TARMIŲ SKIRSTYME

Prie rytų aukštaičių panevėžiškių A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus klasifikacijoje priskirta šnektą neįprasčiausiai išsidėsčiusi rekonstruotame XIX a. pabaigos A. Baranausko lietuvių tarmių skirstymo žemėlapyje (Geržotaitė 2015: 145; 2016: 45). Rytiniame rytiečių pirmųjų žiemiečių⁶ tarmės pakraštyje esanti

⁶ A. Baranauskui, laiške Weberiui aptarusiam kiek kitus kalbinius aspektus, ši tarmė pasirodė „ko ne kaip ir vidutinė tarp Rytėczu ir wakarėczu lėtuwinjku“ (Alminauskis 1930: 93).

Ramýgalos šnekta (Pānevėžio apskritis) šiame žemėlapyje tarsi išispraudusi tarp rytiečių antrųjų ir trečiųjų tarmės priskirtų šnektų (žr. 2 pav.).⁷

2 PAV. Ramýgalos šnektos plotas (Ėriškių, LKA 267, Uliūnų, LKA 268, Krekenavės, LKA 299, Ramýgalos, LKA 300, Jotainių LKA 301, Surviliškio, LKA 335, Truska-vės, LKA 336, Aukštadvario, LKA 337 apylinkės) A. Baranausko tarmių skirstyme (fragmentas)⁸

⁷ Šiaulių ir Ukmergės apskritys tekusių rytiečių pirmųjų žemiečių tarmės ploto dalių kalbinė situacija visose tarmių klasifikacijose gana išsamiai aptarta (Geržotaitė 2012: 156–174; 2016: 65–68, 112–125). Pridurtina tik, kad vienoje iš Šiaulių apskrities vietovių, Šeduvoje (LKA 199), naujausių tyrimų duomenimis, fiksuota įvairuojanti ne tik rytiečius pirmuosius A. Baranausko skirstyme, bet ir juos beveik atitinkančius aukštaičius viduriečius su aukštaičiais rytiečiais pan-tininkais A. Salio bei vakarų aukštaičius šiauliškius su rytų aukštaičius panevėžiškiais A. Gir-denio ir Z. Zinkevičiaus klasifikacijose skiriančių ypatybių vartoseną (Švambarytė-Valužienė 2016: 313).

⁸ Santrumpos žymi A. Baranausko skirstymo rytiečius pirmuosius žemiečius (R1ž), rytiečius antruosius (R2) ir trečiuosius (R3).

Rytiečių pirmųjų plote, A. Baranausko teigimu, ir kirčiuoti (tvirtapradžiškai, tvirtagališkai), ir nekirčiuoti mišrieji dvigarsiai *an*, *am*, *en*, *em* turėjo būti išlaikyti sveiki, pvz.: *lángas* ‘langas’, *bañdà* ‘banda’, *tañpù* ‘tampu’, *kañštys* ‘kamštis’, *klampùs* ‘klampus’, *p_ámp_ea* ‘pempė’ (Baranovskij 1898: 60–61; dar žr. Alminauskis 1930: 73). Vietoj buvusio nosinio balsio *q* tartas ilgasis *a* (Baranovskij 1898: 61; Geržotaitė 2015: 151; 2016: 48–49)⁹.

Dvejopa aptartų ypatybių vartoseną Ramygalos apylinkėse fiksuota A. Baranausko surinktuose ir Franzo Spechto išleistuose tekstuose. Į šiaurės vakarus nuo Ramygalos esančioje Krekenavės parapijoje (jai, matyt, priklausęs ir pats miestelis) ar, tikėtina, apie į pietvakarius nuo Ramygalos esantį Surviliškį (LKA 335) (žinoma, kad iš šių apylinkių kilęs F. Spechto nurodytas šių tekstų užrašytojas Aleksandras Žirgulaitis [Žirgulaicziš]), kalbėta rytiečių pirmųjų žiemiečių tarme (Specht 1920: 194–197)¹⁰. Dvigarsis *an* čia, kaip ir nurodyta A. Baranausko, išlaikytas sveikas, pvz.: *ant nakwýnes* ‘ant nakvynės’ (Specht 1920: 194), *i wán'deni* ‘į vandenį’ (Specht 1920: 195), *gywántoju* ‘gyventojų’ (Specht 1920: 196), *iszsigañda* ‘išsigando’ (Specht 1920: 194, 195). Buvęs nosinis *q* tartas kaip ilgasis arba trumpasis *a*, pvz.: *āžulīnu* ‘ąžuolinių’ (Specht 1920: 197), *wīsa wāsara* ‘visą vasarą’ (Specht 1920: 195).

Prie rytiečių pirmųjų žiemiečių F. Spechto taip pat nurodytoje Aukštadvario (*Wysokidwór*) parapijoje fiksuotas jau rytiečiams tretiesiems–šeštiesiems būdingas dvigarsio *an* siaurinimas, pvz.: *nusiguñda* ‘nusigando’ (Specht 1920: 192), *ruñku* ‘rankų’ (Specht 1920: 192), *uñksti* ‘anksti’ (Specht 1920: 192). Buvęs nosinis *q* tartas kaip ilgasis arba trumpasis *a*, pvz.: *kařta* ‘kartą’ (Specht 1920: 191), *žieda* ‘žiedą’ (Specht 1920: 191), *kāsn'āla* ‘kąsnelio’ (Specht 1920: 192).

Su kitomis rytiečių tarmėmis besiribojančiose Ramygalos apylinkėse užrašyta formų su kietuoju priebalsiu *l*, pvz.: *lāisk* ‘leisk’ (Specht 1920: 195), *lėkti* ‘lėkti’ (Specht 1920: 196), *galēja* ‘galėjo’ (Specht 1920: 195). Apie Krėkenavą (ar, tikėtina, Surviliškį) redukuotos galūnės, pvz.: *bėgu* ‘bėga’ (Specht 1920: 194), *pasitiñku* ‘pasitinka, t. y. susitinka’ (Specht 1920: 194), *mėszku* ‘meška’ (Specht 1920: 195), *žiemu* ‘žiema’ (Specht 1920: 195), *ószku* ‘ožka’ (Specht 1920: 197).

⁹ Rytiečių antrųjų šnektose fiksuotas jau kitoks šių ypatybių tarimas: dvigarsius *an*, *am* ir buvusį nosinį *q* atliepė *on*, *om* ir *o*, pvz.: *lóngs*, *rónsds*, *kloñps*, *žós* ‘žąsis’, *ós* ‘ąsà’, *gálwo* ‘gálwà’, *dárbo* ‘dárba’ (Baranovskij 1898: 74), rytiečių trečiųjų, ketvirtųjų, penktųjų ir šeštųjų – *un*, *um* ir *u*, pvz.: *lúngas*, *duñgùs* ‘dangus’, *umžius* ‘amžius’, *klumpùs* (Baranovskij 1898: 64).

¹⁰ A. Salio tarmių klasifikacijoje Surviliškis yra ties dviejų patarmių riba: aukštaičių viduriečių ir aukštaičių rytiečių pantininkų (arba A. Baranausko rytiečių pirmųjų žiemiečių) (Geržotaitė 2016: 65–66). Pats Aleksandras Žirgulytis savo šnektą priskyrė prie aukštaičių rytiečių pantininkų, nurodė pagrindines šnektos ypatybes: priebalsio *l* kietinimą ir mišriųjų dvigarsių (kirčiuotų ir nekirčiuotų) *an*, *am*, *en*, *em* atliepimą *an*, *am*, *en*, *em*, pvz.: *rañ.kv* ‘ranka’, *p_ėñ.k* ‘penki’ (Kazlauskaitė 2012: 322–323).

Rytiečių pirmųjų žemiečių tarmės, kuriai priklausė ir Ramýgalos šnektą, pereigiškumas išryškėja iš Jurgio Gerulio nurodyto jai būdingo kiek kitokio dvigarsių *am*, *an* ir buvusių nosinių *q*, *ę* tarimo (Gerullis 1930: 39–40). Šio kalbininko teigimu, žemiečių plote vietoj tvirtapradžių *an*, *am* turėti *ɔn*, *ɔm*, pvz.: *βó-ńdeńe* ‘vandens’, *bró-ng^(v)s*. ‘brangus’, tvirtagalių – *vn*, *vm*, pvz.: *uń.t* ‘ant’, *ataĩnunčęš* ‘ateinančiais’, *tumsuōļę* ‘tamsuoliai’. (Ne)kirčiuotą *q* atliepė *ɔ*, pvz.: *kš* ‘ką’, *uzbō-ńɔ* ‘uzboną’ (Gerullis 1930: 40). Siaurinti ir tvirtagališkai kirčiuotų dvigarsių *en*, *em* pirmieji dėmenys, pvz.: *męń-ko* ‘menka’, *įęmpī(i)* ‘tempti’, *uždeń.gti* ‘uždengti’, buvęs nosinis *ę* tartas kaip trumpasis *e*, pavyzdžiui, *atsiklōũ-þęš* ‘atsiklaupęs’ (Gerullis 1930: 39).

Pažymėtina, kad tokie *an*, *am* dvigarsių ir buvusio nosinio *q* atliepiniai nurodyti remiantis Rėklių kaimo, esančio apie 3–4 kilometrus į šiaurę nuo Pānevėžio, žmonių kalba (Gerullis 1930: 39–40). Tuo metu, kaip nurodė Baranauskas (Baranovskij 1898: 62), dviejose rytiečių pirmųjų žemiečių vietovėse – Panevėžyje ir Smilgiuose – vietoj išlaikytų *an*, *am* ir buvusio nosinio *q* jau buvo galima išgirsti ir šiaurinėms (t. y. rytiečių antrųjų) tarmėms būdingų atliepinių, pvz.: *bróngus* ‘brangus’, *klómpus* ‘klampus’, *ósa* ‘ąsa’.

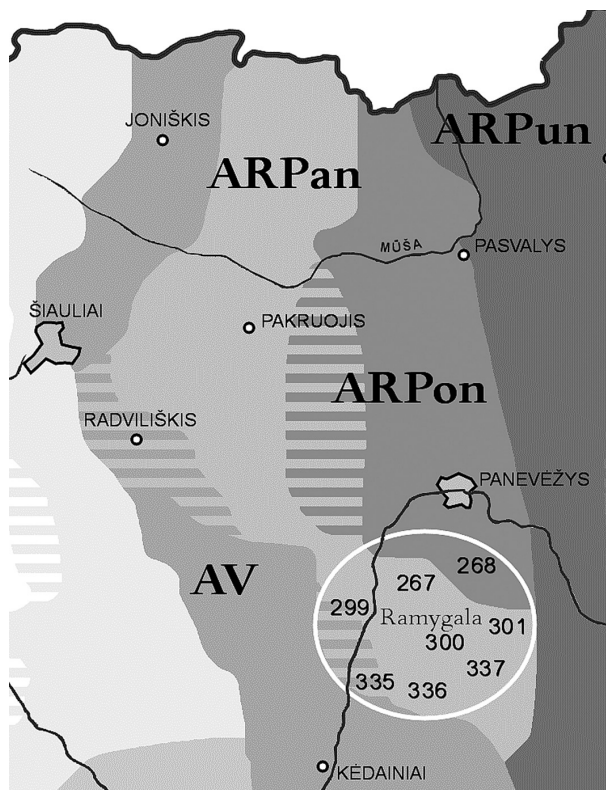
Šiaurinių ar (ir) rytinių šnektų įtaka minėtoms Smilgių, Pānevėžio apylinkėms atsispindi XX a. antrosios pusės rankraštinėje tarmių medžiagoje (Rutkauskaitė 1959 (1): 4). Pavyzdžiui, apie Smilgius (LKA 201) tvirtapradžiai dvigarsiai tarti taip, kaip pantininkų, o pontininkams būdingo tvirtagalių *an*, *am* atliepimo *on*, *om* atvejai užfiksuoti pramaišiui su paplitusiais puntininkų plote, t. y. *un*, *um* (Rutkauskaitė 1959 (1): 4). Taigi J. Gerulio nurodytas rytiečiams pirmiesiems žemiečiams būdingas aptariamų ypatybių tarimas artimesnis jau A. Baranausko išskirtiems rytiečiams antriesiems ir tretiesiems.

Rekonstruotą šių dviejų vietovių priklausomybę patvirtina dar ir faktas, kad Pānevėžio parapijoje (taigi ir pačiame Panevėžyje), kaip matyti iš F. Spechto išleistų tekstų, taip pat kalbėta rytiečių pirmųjų žemiečių tarme (Specht 1920: XIV, 218).

Su rekonstruotame A. Baranausko tarmių skirstymo žemėlapyje išryškėjusia beveik ar visiškai sutampa ir kitų vietovių F. Spechto nurodyta tarminė priklausomybė. Ties Šeduvės parapija (matyt, ir pačioje Šeduvojė, LKA 199) susikerta rytiečių pirmųjų žemiečių ir rytiečių antrųjų ribos (Specht 1920: XIII–XIV). A. Baranausko tarmių žemėlapyje ši vietovė įėjusi tik į rytiečių pirmųjų žemiečių plotą (Geržotaitė 2015: 145; 2016: 46–47, 55). Jōniškio (~ LKA 51) ir Radviliškio (~ LKA 198) parapijos (taigi ir jų centrai), kaip matyti iš F. Spechto tekstų ir rekonstruoto A. Baranausko tarmių žemėlapio, buvo išsidėsčiusios vienos, rytiečių pirmųjų žemiečių, tarmės teritorijoje (Specht 1920: XIV).

3. RAMYĖGALOS ŠNEKTA A. SALIO Tarmių KLASIFIKACIJOJE

Remiantis tomis pačiomis ypatybėmis, ne prie aukštaičių viduriečių (kaip A. Baranausko), bet prie aukštaičių rytiečių pantininkų didesnioji aptariamojo šnektos ploto dalis priskirta patikslintoje XX a. pradžios A. Salio tarmių klasifikacijoje (Geržotaitė 2016: 65–66). Taigi A. Baranausko rytiečiai pirmieji žemiečiai apie Ramygalą šiame skirstyme apėmė nedidelę aukštaičių viduriečių ir beveik visą pietinę gretimų aukštaičių rytiečių pantininkų dalis (žr. 3 pav.).

3 PAV. Ramygalos šnektos plotas (Ėriškių, LKA 267, Uliūnų, LKA 268, Krekenavos, LKA 299, Ramygalos, LKA 300, Jotainių, LKA 301, Surviliškio, LKA 335, Truska-vos, LKA 336, Aukštadvario, LKA 337 apylinkės) patikslintoje A. Salio tarmių klasi-fikacijoje (Geržotaitė 2016: 65–66) (fragmentas)¹¹

¹¹ Santrumpos žymi A. Salio skirstymo aukštaičius viduriečius (AV), aukštaičius rytiečius panti-ninkus (ARPan), pontininkus (ARPon) ir puntininkus (ARPun).

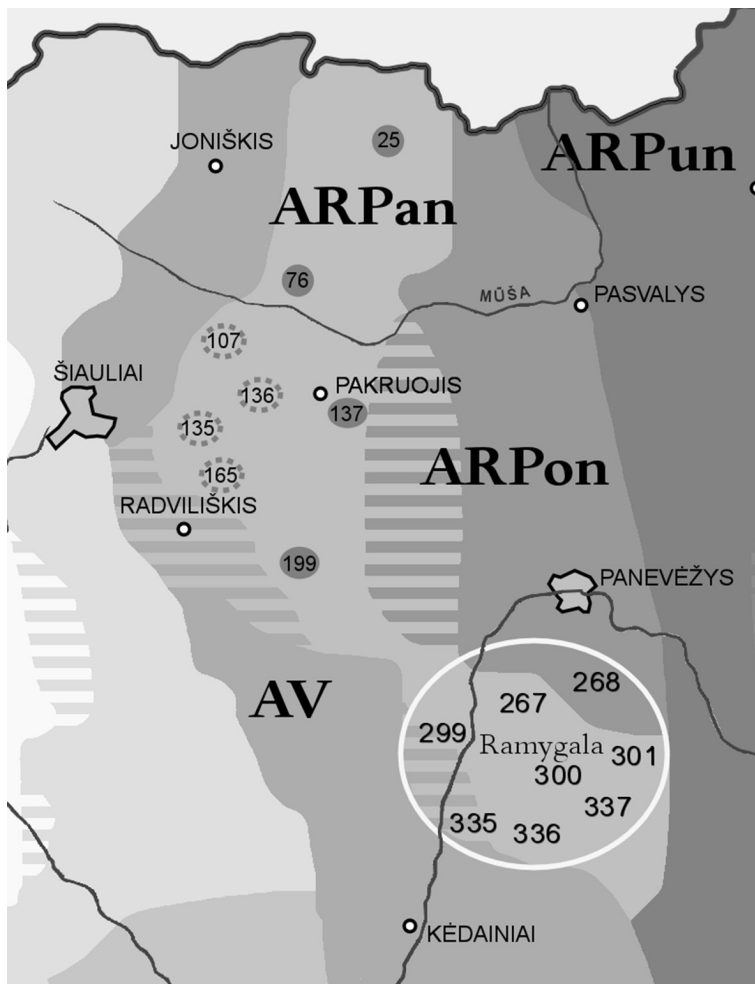
Šios klasifikacijos pietinių aukštaičių rytiečių pantininkų (ne aukštaičių viduriečių) plote, taigi ir Ramýgalos apylinkėse, turėjo vyrauti kiek kitokie minėtų ypatybių atliepiniai: tvirtapradžiai dvigarsių *an*, *am* dėmenys čia turėjo būti išlaikyti sveiki, pavyzdžiui, *lá-ng^us* ‘langas’, *sá-m^ŕs* ‘samtis’, tačiau tvirtagaliai atliepti *ɔn*, *ɔm*, pvz.: *rɔñ-k^(u)* ‘ranką’, *kɔm-p^(u)s* ‘kampas’, *rɔm-s^t(i)s* ‘ramstis’. Panašiai turėjo būti tarti ir dvigarsiai *en*, *em*: tvirtapradžiai išlikti nepakitę, o tvirtagališkai kirčiuoti tarti susiaurėję, pvz.: *îvêñ-kî* ‘tvenkti’, *îẽm-pî* ‘tempti’ (Salys 1992: 115). Buvę nosiniai *q*, *ɛ* šiame plote siaurinti neatsižvelgiant į priegaidę, pvz.: *ž̌-ši* ‘žąsį’, *ǩ-ši* ‘kąsti’ (Salys 1992: 115).

Pastebėtina, kad nepakitę dvigarsiai *an*, *am* (žr. 3 pav.) tarti tik vakarinėje nagrinėjamos šnekos ploto dalyje ties Krėkenava ir Surviliškiu (Salys 1933; 1935: 67; 1946: 54; Geržotaitė 2016: 65–66). Tokiu būdu gretimų tarmių, A. Salio žodžiais tariant, „pergniaužti“ tampa ne tik jo aprašyti aukštaičiai vakariečiai, bet ir aukštaičiai viduriečiai.

Ne prie puntininkų, bet prie pantininkų Ramýgalos apylinkių plotas A. Salio priskirtas tik todėl, kad dvigarsių siaurinimas čia nebuvo vienodas, o priklausęs nuo priegaidės (Salys 1992: 304). Apie analizuojamas apylinkes su puntininkais siejantį tvirtagalių dvigarsių siaurinimą (*án*, *ám* > *ún*, *úm*; *én*, *ém* > *in*, *im*) kalbininko, matyt, tikrai nežinota (plg. A. Salio žodžius, kad „[...] paskutiniaisiais Z. Zinkevičiaus tyrinėjimais jo išskirtoje panevėžiškių tarmėje [...] *an*, *am*, *en*, *em* virtimo atvejų vietoje dviejų susekti skirtingi penki [...]“ (Salys 1992: 305). Kita vertus, toks tarimas šiose apylinkėse XX a. 4-ajame dešimtmetyje galbūt nebuvo dėsningas, nors maždaug dešimtmečiu anksčiau F. Spechto išleistuose tekstuose jau fiksuotas.

Pridurtina, kad enciklopediniame straipsnyje apie lietuvių tarmes A. Salio aprašyta *an*, *am* dvigarsius išlaikančių sveikus aukštaičių viduriečių rytinė riba jau eina ties Žeimeliu (LKA 25), Pășvitiniu (LKA 76), Liňkuva, Lýgumais, Pakrúoju (LKA 137), Klóvainiais ir Šėduva (LKA 199) (Salys 1992: 304), taigi dar toliau nei savo darbe ją brėžė Petras Būtėnas (1932: 178–179), ir beveik sutampa su A. Baranausko aprašyta ir rekonstruota rytine rytiečių pirmųjų žiemiečių riba (dar plg. žemėl. Geržotaitė 2016: 66) (žr. 4 pav.).

Brėžtų ribų panašumas tik patvirtina tai, kad tokia ne tik pietrytinė, bet ir šiaurės rytinė A. Baranausko išskirtų rytiečių pirmųjų žiemiečių ploto riba, kočia išryškėjo iš rekonstruoto tarmių klasifikacijos žemėlapio, galėjusi būti. Taigi vakarinėms šnektoms iki pat XX a. 4-ojo dešimtmečio artimesnis buvęs, matyt, gerokai didesnis plotas.

4 PAV. Rytinė aukštaičių viduriečių riba A. Salio (1992: 304) ir P. Būtėno (1932: 178–179) duomenimis¹²

¹² Žemėlapyje pilka spalva nuspaltinti punktai žymi A. Salio enciklopediniame straipsnyje, o apibraukti punktyrinėmis linijomis – P. Būtėno darbe nurodytas šiaurės rytinę aukštaičių viduriečių ribą žyminčias vietas.

4. RAMÝGALOS APYLINKIŲ SITUACIJA XX A. 6–8-OJO DEŠIMTMEČIŲ TARMIŲ MEDŽIAGOS DUOMENIMIS

Prie rytų aukštaičių panevėžiškių visas Ramýgalos šnektos plotas, tiesa, pagal trumpųjų galūnės balsių tarimą, priskirtas XX a. antrosios pusės A. Girde-
nio ir Z. Zinkevičiaus lietuvių tarmių klasifikacijoje (žr. 1 pav.)¹³. Remiantis
XX a. antrosios pusės rankraštinėje tarmių medžiagoje užfiksuotomis A. Bara-
nausko nurodytomis rytiečiams pirmiesiems būdingomis ypatybėmis, tik prie
rytinių šnektų, nors ir stipriai jų paveiktų, Ramýgalos apylinkių nebūtų galima
priskirti.

Mažiausiai rytinių šnektų paveiktu galima būti laikyti Surviliškį (Sabaliaus-
kas 1959; 1960), Ramýgalą (Masiliūnas 1959) ir Truskāvą (Eigminas (1–3)) (žr.
lentelę; skaičiais skliaustose nurodyti procentai).

Tai, kad Surviliškio (LKA 335) ir jo apylinkių gyventojai daugiau palaikė
ryšius su Kėdainių gyventojais, taigi ne su rytų, bet su vakarų aukštaičių pa-
tarmės atstovais, galėjo lemti dvejopą tvirtagališkai kirčiuoto dvigarsio *an*, *am*
(tvirtapradžiai *an*, *am* išlaikyti sveiki) tarimą (Sabaliauskas 1960: 3), pvz.: *pa-
sisuñde* ‘pasisamdė’ (Sabaliauskas 1960: 6), *uñksti* ‘anksti’ (Sabaliauskas 1960:
7), *rañdu* ‘randu’ (Sabaliauskas 1960: 11)¹⁴, *isigañda* ‘išsigando’ (Sabaliauskas
1960: 14), *kañbar⁽ⁱ⁾s* ‘kambarius’ (Sabaliauskas 1959: 15)¹⁵. Dvigarsį *eñ* čia atlie-
pė *iñ* (Sabaliauskas 1960: 6), pvz.: *šviñte* ‘švenė’ (Sabaliauskas 1960: 6), *piñkt^(a)s*
‘penktas’ (Sabaliauskas 1960: 3), *uždiñg’a* ‘uždengia’ (Sabaliauskas 1960: 9). Bu-
vęs nosinis *q* Surviliškyje kirčiuotame kamiene išlaikytas sveikas, pvz.: *žas’u.ku*
‘žasiukų’ (Sabaliauskas 1960: 8), *i’šgasti* ‘išgąstį’ (Sabaliauskas 1960: 17).

Dvigarsio *en* įvairavimas Surviliškio apylinkės Kazūkų kaime atsispindi ir
XX a. 8-ojo dešimtmečio pradžioje užrašytose formose, pvz.: *š’v’iñta* ‘šven-
to’ (LT III 196), *k’r’eñtu* ‘krenta’ (LT III 196), *g’iv’eñt’* ‘gyventi’ (LT III 197),
š’v’intor’is ‘šventor(i)us’ (LT III 197), *g’iv’eñ.č’e* ‘gyvenčiau’ (LT III 197). Dvi-
garsis *an* užrašytas nepakitęs, pvz.: *lañk’em* ‘lankėme’ (LT III 196), *antrú* ‘antrų’
(LT III 196).

¹³ Beveik nepakitusią tarminę Ramýgalos šnektos priklausomybę šioje klasifikacijoje patvirtina ir
vėlesni tyrimai (Meiliūnaitė 2016: 1278–1284 ir kt.).

¹⁴ Teksto pobūdis – daina.

¹⁵ Pažymėtina, kad formų su dvigarsiais *an*, *am*, *en*, *em*, nesvarbu, ar jie išlaikyti sveiki, ar siaurinti,
šiam ir kituose punktuose užrašyta nedaug.

LENTELĖ. Ramýgalos apylinkių vietovių skiriamųjų ypatybių gretinimas¹⁶

Požymiai Vietovės	Kamieno tvirtapradžiai <i>am, an, em, en</i> (išlaikyti (+) ar siaurinti (-))	Kamieno tvirtagaliai <i>am, an, em, en</i> (išlaikyti (+) ar siaurinti (-))	Nekirčiuoti <i>am, an, em, en</i> (išlaikyti (+) ar siaurinti (-))	Kamieno <i>q, ɣ</i> (išlaikyti (+) ar siaurinti (-))	Galūnės <i>q, ɣ</i> (išlaikyti (+) ar siaurinti (-))
Ėriškiai (LKA 267) ¹⁷	+	–	– / (+) ¹⁸	+	+ / –
Uliūnai (LKA 268)	– / (+) (88 / 12)	– / + (70 / 30)	– / (+) (86 / 14)	+	– (100)
Krekenavà (LKA 299)	+	– / (+) (84 / 16)	– / + (67 / 33)	+	+ / (–) (95 / 5)
Ramýgala (LKA 300)	+	– / + (67 / 33)	– / + (56 / 44)	+	+ / (–) (89 / 11)
Jotáiniai (LKA 301)	+ / – (72 / 28)	– / (+) (95 / 5)	– / (+) (95 / 5)	+ / (–) (88 / 12)	+ / – (73 / 27)
Survìliškis (LKA 335)	+	– / + (64 / 36)	+ / – (62,5 / 37,5)	+	+ / (–) (97 / 3)
Truskavà (LKA 336)	+	– / + (62,5 / 37,5)	– / + (70 / 30)	+	+ / (–) (90 / 10)
Aukštàdvaris (LKA 337)	+	– / + (73 / 27)	– / (+) (89 / 11)	+	+ / (–) (89 / 11)

Didesnis dėmesys, anot Kazimiero Masiliūno (Masiliūnas 1959: 6), turėjo būti skiriamas centrinei analizuojamos šnektos vietai, Ramýgalai, ties kuria fiksuotos kelioms patarmėms būdingos ypatybės. Rankraštinės medžiagos duomenimis, tvirtapradžiškai kirčiuotų dvigarsių *an, am* pirmieji dėmenys, kaip ir būdinga A. Salio skirstymo pantininkams, šiame punkte išlaikyti sveiki, pvz.: *brángù.s* ‘brangūs’ (Masiliūnas 1959: 7), *pró lá.nga* ‘pro langą’ (Masiliūnas 1959: 13), *slá.n’k’oj’i* ‘slankioja’ (Masiliūnas 1959: 17). Nepakitęs užrašytas ir buvęs

¹⁶ Lentelėje apibendrinta rankraštiniuose tarmės tekstuose užfiksuotų šnektai būdingų ypatybių vartoseną. Negausiuose garso įrašuose pavartotų ypatybių statistika nepasinaudota dėl įrašų trūkumo (jų esama tik iš pusės Ramýgalos šnektos ploto) ir nevienodos jų kokybės. Be to, kai kurie iš įrašų, būtent Uliūnų, yra iš gerokai tolesnių ir jau kitam punktui priskirtinų vietovių. Todėl šie duomenys nėra tikslūs, tik apytiksliai. Bet ir jie teikia galimybę susidaryti tam tikrą vaizdą.

¹⁷ Kadangi Ėriškių aprašo pagrindas – ne tarminiai tekstai, o atsakymai į *Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programos* (Senkus 1951) klausimus, papildomai remtasi panašiu metu Jono Šukio šiose apylinkėse surinktais ir apibendrintais duomenimis (Šukys 1986: 127–146).

¹⁸ Reti vartosenos atvejai lentelėje rašomi skliaustuose.

nosinis *q*, pvz.: *uzbó.na* ‘uzboną’ (Masiliūnas 1959: 13), *nenusigá.sk* ‘nenusigąšk’ (Masiliūnas 1959: 18).

Tvirtagalis ir nekirčiuotas *an* tartas dvejopai, pvz.: *isiguñda* ‘išsigando’ (Masiliūnas 1959: 8) *pasisañdž’usi* ‘pasisamdžiusi’ (Masiliūnas 1959: 14), *uñtra* ‘antro’ (Masiliūnas 1959: 18), *rañkos* ‘rankos’ (vns. K.) (Masiliūnas 1959: 20), *añtra* ‘antrą’ (Masiliūnas 1959: 21), *isiguñdēs* ‘išsigandęs’ (Masiliūnas 1959: 13), *Untá.na* ‘antaną’ (Masiliūnas 1959: 8), *valandó.s* ‘valandos’ (Masiliūnas 1959: 11), *ú.škampis* ‘užkampius’ (Masiliūnas 1959: 17), *en* – siaurintas, pvz.: *šviñta* ‘šventą’ (Masiliūnas 1959: 10), *lunté.la* ‘lentelę’ (Masiliūnas 1959: 21). Todėl pati Ramýgala nepriskirtina tik pantininkams ar puntininkams, o tyrėjo nurodytų pontininkams būdingų tarimo pavyzdžių rankraštiniuose tekstuose neužrašyta.

Panašią Ramýgalos situaciją rodo ir XX a. 8-ojo dešimtmečio garso įrašų perklausos medžiaga. Dvigarsiai *an*, *am*, *en*, *em* su tvirtaprade priegaide čia, kaip ir Survilaiškyje, išlaikyti sveiki, pvz.: *vándene* ‘vandens’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala)¹⁹, *lánga* ‘lango’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala), *pémpe* ‘pempė’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala), *givénsim* ‘gyvensime’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala).

Tvirtagaliai *an* fiksuoti ir sveiki, ir susiaurėję, pvz.: *nesuprañtu* ‘nesuprantu’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala), *uñksti* ‘anksti’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala), *tuñpa* ‘tampo’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala), *añtras* ‘antras’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala) (plg. *uñtras* (O. V., g. 1884 m., Ramýgala), *Añšišk’u* ‘Ančiškių’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala), *en* – nepakitę, pvz.: *šveñta* ‘šventą’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala), *leñdv* ‘lenda’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala)²⁰, *uždeñgo* ‘uždengiau’ (O. V., g. 1884 m., Ramýgala).

Sveiki dvigarsiai *an*, *en* (pvz.: *dan’t’ím* ‘dantimis’ (LT III 195), *pal’eñgvv* ‘palengva’ (LT III 196) XX a. 8-ajame dešimtmetyje Ramýgaloje fiksuoti ir kitų tyrėjų.

Truskavės apylinkių kaimuose, Kazio Eigmino liudijimu, tvirtapradžiai dvigarsiai *am*, *an* tarti nepakitę, o tvirtagaliai ir nekirčiuoti atliepti *um*, *un*, nors gana dažnai išlikę nepakitę arba vartoti *am*, *an* ir *um*, *un* lygiagrečiai. Panašiai tarti ir dvigarsiai *em*, *en*: tvirtapradžiai išlaikyti sveiki, o tvirtagaliai ir nekirčiuoti tarti dvejopai: *im*, *in* ir *em*, *en* (Eigminas (1): 12).

Šiuos pastebėjimus patvirtina rankraštiniuose punkto tekstuose rastos formos. Tvirtapradžiai *an* išlaikyti sveiki, pvz.: *vándeni* ‘vandenį’ (Eigminas (1): 13), *lánga* ‘langą’ (Eigminas (3): 15). Nepakitę fiksuoti ir buvę nosiniai *q*, *ę*. Tvirtagaliai *an*, *am*, *en* tarti dvejopai, pvz.: *ruñk(ı)s* ‘rankas’ (Eigminas (2): 13) (plg. *rañka* ‘ranką’ (Eigminas (3): 1), *skuñbinu* ‘skambina’ (Eigminas (2): 21),

¹⁹ Žr. įrašą Nr. 51001300 Garsinių šaltinių sąrašė.

²⁰ Žr. įrašą Nr. 51101300 Garsinių šaltinių sąrašė.

skuñbit' 'skambyti (~ skambinti)' (Eigminas (2): 19, 21), *añtra* 'antrą' (Eigminas (3): 5), *kañpa* 'kampo' (Eigminas (3): 17), *neiškeñtis* 'neiškentęs' (Eigminas (2): 7), *piñk'us* 'penkis' (Eigminas (2): 13).

Tokį patį dvigarsio *an* tarimą patvirtina ir garso įrašų duomenys, pvz.: *långus* 'langus' (A. J., g. 1888 m., Šukičiai)²¹, *rañka* 'ranką' (A. J., g. 1888 m., Šukičiai), *luñks* 'lankas' (A. J., g. 1888 m., Šukičiai), *lunkai* 'lankai' (A. J., g. 1888 m., Šukičiai). Taigi ties Truskavą, matyt, susipina A. Salio skirstymo aukštaičiams viduriečiams ir aukštaičiams rytiečiams pantininkams būdingi šių ypatybių atliepiniai.

Prie rytinių šnektų kiek labiau, nei aptartosios vietovės, šlietęsi Krekenavės (Adomaitytė-Diržinskienė 1957), Ėriškių (Mikėnas 1951 (1–5)) ir Aukštadvario (Liberytė 1959) punktai (žr. lentelę).

Pagal tvirtagalių dvigarsių *an*, *am*, *en* siaurinimą Krekenavą, rankraštinio aprašo duomenimis, yra artimesnė ir A. Baranausko, ir J. Gerulio aprašytoms rytiečių trečiųjų ir kitoms tarmėms, pvz.: *duñtis* 'dantis' (dgs. G.) (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 7), *kuñpara* 'kamparo' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 11), *luñtos* 'lentos' (dgs. V.) (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 7), *pù piñkis* 'po penkis' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 8, 14), *diñkt* 'dengti' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 15). Atvejai su nepakitusiais dvigarsiais – reti, pvz.: *suprañtu* 'suprantu' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 8), *nebeatrañdu* 'nebeatrandu' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 24), *nekeñč'u* 'nekenčiu' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 19).

Tvirtapradžiškai kirčiuoti dvigarsiai *an*, *en*, buvęs nosinis balsis *q* (daugiausia kamiene) išlaikyti sveiki, pvz.: *långa* 'lango' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 21), *givėnšu* 'gyvensiu' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 10), *kasnėli* 'kšnelį' (Diržinskienė 1957: 12), *nusigāsti* 'nusigąsti' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 12), *vālanda* 'valandą' (Adomaitytė-Diržinskienė 1957: 150).

Atsakymuose į *Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programos* (Senkus 1951) klausimus išryškėja ir Ėriškių pereigiškumas (Mikėnas 1951 (2): 23). Tvirtapradžiai *am*, *an* ir buvęs nosinis *q* čia išlaikyti nepakitę, pvz.: *sà.mt'is*, *pāntis*, *tà.nkė* 'tankiai', *kà.ndu* 'kanda', *kāsniis* 'kšnis', *āžolus* 'ąžuolas', *ká.st* 'kąsti'. Dvejopa tvirtagalių dvigarsių vartoseną Ėriškius ir artina prie vakarinių šnektų, ir toliau nuo jų (Mikėnas 1951 (2): 23).

Garso įrašų duomenimis, tvirtapradžiai *an*, *en* taip pat fiksuoti nepakitę, pvz.: *vānden'o* 'vandens' (J. B., g. 1897 m., Vitriškiai)²²²³, *givėnt* 'gyventi' (J. B.,

²¹ Žr. įrašą Nr. 09901336 Garsinių šaltinių sąraše.

²² Oficialioji forma yra Vitriškis (ATSŽ 350).

²³ Žr. įrašą Nr. 34101267 Garsinių šaltinių sąraše.

g. 1897 m., Vitriškiai)²⁴. Išgirstos vos dvi tvirtagališkai kirčiuotos formos su šiais dvigarsiais: *uñksti* ‘anksti’ (J. B., g. 1897 m., Vitriškiai), *piñki* ‘penki’ (J. B., g. 1897 m., Vitriškiai).

Prie panašių išvadų apie šį punktą priėjo ir Jonas Šukys, kuris, remdamasis 1959 ir 1970 metais atliktu vietos gyventojų kalbos tyrimu, nurodė, kad pagal A. Salio skirstymą Ėriškiai priklauso aukštaičiams rytiečiams pantininkams (Šukys 1986: 127–128). Žodžio kamieno tvirtapradžiai, tvirtapradiškos prigimties nekirčiuoti *an*, *am*, *en*, *em*, kirčiuoti ir nekirčiuoti žodžio kamieno *q*, *ę*, *čia*, kaip ir pantininkų plote, anot kalbininko (Šukys 1986: 131–132), išlaikyti sveiki. Tačiau tvirtagaliai jau atliepiami *vñ*, *vñ*, *uñ*, *uñ*, pvz.: *svñdem* ‘samdėme’, *rvñkv* ‘ranka’, *tuñpi* ‘tempia’, *piñki* ‘penki’ (Šukys 1986: 132). Toks siaurinimas skiriasi ne tik nuo A. Baranausko nurodyto kaip šiam plotui būdingo, bet ir nuo A. Salio aprašyto.

Aukštadvaryje, kaip nurodo Aldona Liberytė (Liberytė 1959: 8), vietoj tvirtagalių *am*, *an*, *em*, *en* (kirčiuotų ir nekirčiuotų) jau sistemiškai turėti *um*, *un*, *im*, *in*, pvz.: *ruñk(ɸ)s* ‘rankas’ (dgs. G.) (Liberytė 1959: 18), *isiguñda* ‘išsigando’ (Liberytė 1959: 57), *tuñpa* ‘tampo’ (Liberytė 1959: 63), *apdiñks’u* ‘apdengsiu’ (Liberytė 1959: 17), *diñgt(ɸ)s* ‘dengtas’ (Liberytė 1959: 38), *šviñtes* ‘šventės’ (dgs. V.) (Liberytė 1959: 40), *piñkis* ‘penkis’ (Liberytė 1959: 45). Buvę nosiniai *q*, *ę* išlaikyti sveiki, pvz.: *sušalō* ‘sušalau’ (Liberytė 1959: 15), *graží.ns’u* ‘gražinsiu’ (Liberytė 1959: 38), *nusigrė.žė* ‘nusigrėžė’ (Liberytė 1959: 36).

Pažymėtina, kad dar pagal F. Spechto tekstuose fiksuotų dvigarsių *an*, *am* tarimą maždaug ties Ramýgala brėžta apytikslė vakarinių ir rytinių šnektų susikirtimo riba atsispindi ir Aukštadvario gyventojų požiūryje, teigiant, kad „apì Krė.kenava vėl’ kitoki kalbu / Tinái stán’cija vadi.nu sekli.či / Kì šnė.kam, vi.s, và, nesutiñku kalbu / Bi.ški kitaip kōžn(ɸ)s krà.št(ɸ)s [...]“ (Liberytė 1959: 35). Ryškesniais kalbiniais (ne leksikos, bet fonetikos lygmeniu) skirtumais, vietos gyventojų teigimu, labiau išsiskiria net ne jų, bet šiauriau esančios Pānevėžio apylinkės, kuriose sakoma: *žō.sis* ‘žąsis’, *vóndō* ‘vanduo’, *lóng(ɸ)s* ‘langas’ (Liberytė 1959: 35).

Labiausiai rytinių šnektų paveiktomis nurodytinios Uliūnų (Gaivenis 1960 (1–2)) ir Jotainių (Urbanavičiūtė (1–4)) vietovės (žr. lentelę).

Uliūnų punkto gyventojų kalba Gaivenio priskirta prie A. Salio skirstymo aukštaičių rytiečių pontininkų (Gaivenis 1960 (1): 5). Remdamasis A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus tarmių klasifikacija pontininkuojantiems rytų aukštaičiams panevėžiškiams Uliūnų šnektą priskyrė ir kalbininkas Aloyzas Vidugiris (Vidugiris 1993: 197). Tyrėjo teigimu (Vidugiris 1993: 198), be pontininkams

²⁴ Žr. įrašą Nr. 34301267 Garsinių šaltinių sąrašė.

būdingų dvigarsių *am*, *en* atliepinių, joje pasitaiko ir gretimų šnektų nulemtų įvairavimų.

Pažymėtina, kad minėtieji pontininkai beveik atitiktų A. Baranausko rytiečius antruosius, nors esama ir nedidelių skirtumų. A. Baranausko tarmių skirstyme Uliūnai, kaip ir jau aptartos Ramygalos apylinkių vietovės, įėjo į rytiečių pirmųjų žiemiečių plotą. Šio ploto teritorijoje buvęs ir jau minėtas Panevėžys, net Smilgiai. Taigi tarmių poslinkiai akivaizdūs: A. Baranausko išskirtų rytiečių antrųjų tarmės pietinė ribaėjusi šiek tiek šiauriau palyginti su vėliau A. Salio išskirtų pontininkų.

Didžiausiu miestu, į kurį dažniausiai XX a. 7-ajame dešimtmetyje vykę Uliūnų gyventojai, nurodytas ties rytiečių pirmųjų žiemiečių paribiu su rytiečiais antraisiais esantis Panevėžys (Gaivenis 1960 (1): 4). Todėl nestebina ir Uliūnuose išgirsti A. Salio klasifikacijos pontininkams ar A. Baranausko rytiečiams antriesiems (ne pirmiesiems) būdingi tvirtapradžių ir tvirtagalių dvigarsių *an*, *am*, *en*, buvusio nosinio *q* atliepiniai, pvz.: *u.žden'g' lóngs* 'uždengia langus' (Gaivenis 1960 (2): 6), *vóndene*. 'vandens' (Gaivenis 1960 (1): 13), *roñkom* 'rankomis' (Gaivenis 1960 (1): 10), *oñtro* 'antrą' (Gaivenis 1960 (2): 6), *grí'č'v* 'gryčią' (Gaivenis 1960 (1): 10), *dró'sei* 'drąsiai' (Gaivenis 1960 (1): 23).

Įvairuojantis šių ypatybių tarimas atspindi ir XX a. 7–8-ojo dešimtmečių tarmių garso įrašuose. Tvirtapradiškai kirčiuoti dvigarsiai *an*, *en* išgirsti ir nepakitę kaip pantininkų plote, ir siaurinti kaip pontininkų ar puntininkų, pvz.: *pasénsta* 'pasensta' (S. G., g. 1894 m., Bárklainiai)²⁵, *givénti* 'gyventi' (S. G., g. 1894 m., Bárklainiai), *lóngs* 'langas' (J. L., g. 1897 m., Uliūnai)²⁶, *bróngs* 'brangus' (J. L., g. 1897 m., Uliūnai).

Panašiai šie dvigarsiai tarti su tvirtagale priegaide ar esantys nekirčiuotoje pozicijoje: *an*, *am*, pvz.: *piñk'u* 'penkių' (O. R., g. 1904 m., Uliūnai)²⁷, *ruñkos* 'rankos' (dgs. V.) (O. R., g. 1904 m., Uliūnai), *surumstí'ts* 'suramstytas' (O. R., g. 1904 m., Uliūnai), *roñk* 'ranką' (O. R., g. 1904 m., Uliūnai), *pusuntrōs* 'pusantros' (O. R., g. 1904 m., Uliūnai), *kañbari* 'kambarį' (J. L., g. 1897 m., Uliūnai), *va-ž'úojant* 'važiuojant' (S. G., g. 1894 m., Bárklainiai), *runkíte* 'rankytė' (O. R., g. 1904 m., Uliūnai); *en*, *em*, pvz.: *deñgts* 'dengtas' (S. G., g. 1894 m., Bárklainiai), *pinkíese* 'penkiese' (J. L., g. 1897 m., Uliūnai).

Buvusių nosinių *q*, *ę* kamiene ir galūnėje atliepiniai būdingesni pontininkų plotui, pvz.: *žōsu* 'žąsų' (O. R., g. 1904 m., Uliūnai), *žosùkai* 'žąsiukai' (O. R.,

²⁵ Žr. įrašą Nr. 09803268 Garsinių šaltinių sąrašė.

²⁶ Žr. įrašą Nr. 42401268 Garsinių šaltinių sąrašė.

²⁷ Žr. įrašą Nr. 42301268 Garsinių šaltinių sąrašė.

g. 1904 m., Uliūnai), *stogo* ‘stogą’ (S. G., g. 1894 m., Bárklainiai), *laiko* ‘laiką’ (O. R., g. 1904 m., Uliūnai).

Didelių dvarų apsuptame Jotainių punkte, anot Žanetos Urbanavičiūtės-Markevičienės, kalbėta aukštaičių rytiečių patarme, tačiau kuria iš šnektų – pantininkų ar pontininkų, – sudėtinga tiksliai pasakyti. Prieita prie išvados, kad Jotainiuose „[...] gal vis dėlto vyrauja pontininkai [...]“. Yra ir nuo Vadoklių atsikėlusių puntininkų. Todėl tarmė labai nevienoda, labai marga“ (Urbanavičiūtė (1): 4–5).

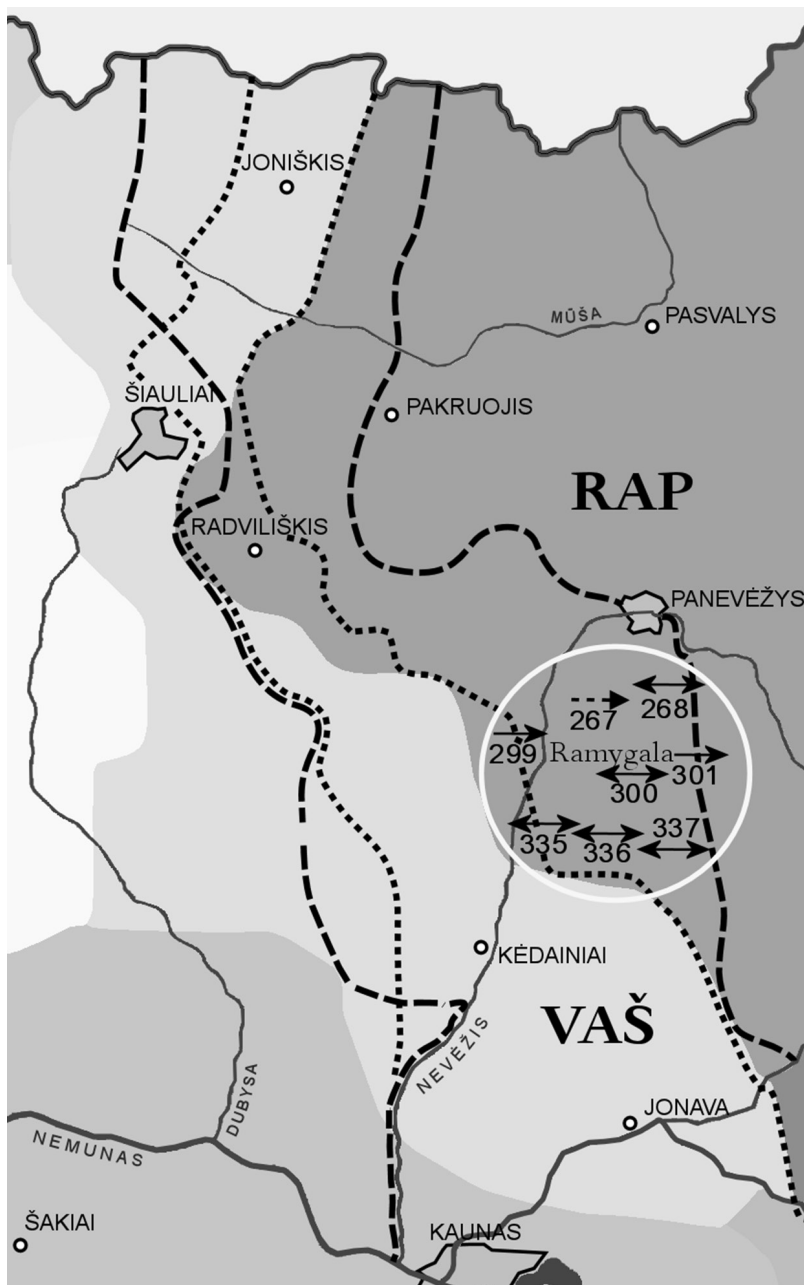
Šis nevienodumas aiškintinas tuo, kad A. Salio tarmių klasifikacijoje Jotainiai buvo išsidėstę aukštaičių rytiečių pantininkų pakraštyje (žr. 3 pav.). Į šiaurę nuo jų, apie Uliūnus (LKA 268), kalbėta aukštaičių rytiečių pontininkų, į rytus ir pietvakarius, pavyzdžiui, apie kalbininkės minėtus Vadoklius, – puntininkų šnektomis.

Ties šia vietoje dviejų tarmių – rytiečių pirmųjų žemiečių ir rytiečių trečiųjų – riba ėjusi ir A. Baranausko skirstyme (žr. 2 pav.). Šiauriau esančių rytiečių antrųjų (arba A. Salio klasifikacijos aukštaičių rytiečių pontininkų) šnektoms būdingas tarimas, kaip jau minėta, A. Baranausko fiksuotas tik ties Pānevėžiu, dar piečiau esančių šiaurinių Ramýgalos pakraščių ties Uliūnais nesiekė.

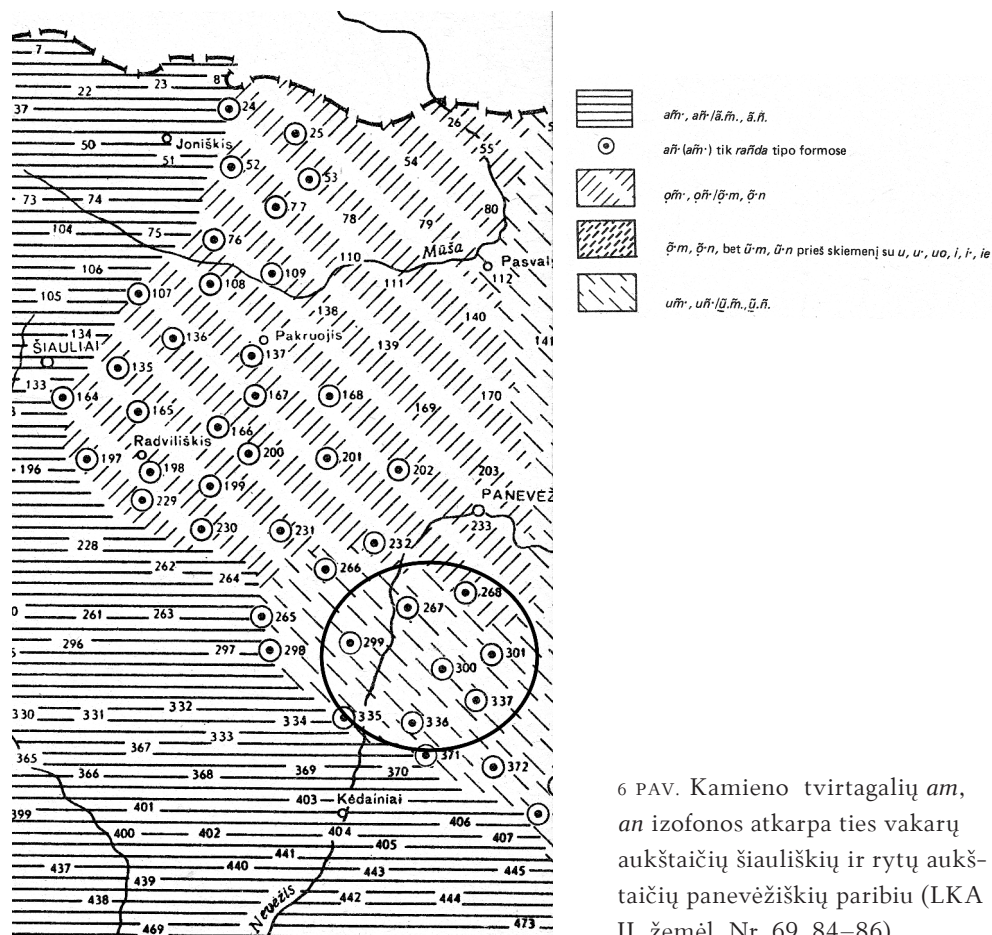
Tarmės nevienalytiškumą, anot tyrėjos, rodo skiriamųjų ypatybių – dvigarsių *am*, *an*, *em* vartoseną: „pantininkai sako: *pá.ntis'* / *á.ntis'* / *lá.ng(u)s* / *pé.mpé*. O tvirtagalius verčia ne į *om*, *on*, *ém*, *én*, kaip tai daro kiti pantininkai, o į *um*, *un*, *im*, *in*: *duñ.tis'* / *duñ.g(u)s* / *luñ.kos* / *šviñ.te* / *piñ.ki*, taip pat ir nekirčiuotus: *pinktá.denis'* / *dunktė.lis'* [...]“ (Urbanavičiūtė (1): 5). Priduriama, kad ne tik pantininkai, bet ir pontininkai Jotainiuose yra keleriopi: „*pó.ntis'* / *ó.ntis'* / *pató.mse* / *ló.ng(us)* ir *puóntis'* / *uóntis'* / *patuómse* / *luóng(us)*“. Tvirtagalius irgi verčia į *um*, *un*, *im*, *in* kaip pantininkai: *luñ.k(u)s*, *riñ.ti'*“ (Urbanavičiūtė (1): 5–6).

Dar labiau šiose apylinkėse, anot tarmėtyrininkės (Urbanavičiūtė (1): 6), įvairuoja buvę nosiniai *q*, *ę*, kuriuos „pontininkai [...]“ verčia į *o*, *e?*: *óžul(u)s* / *žó.sin(u)s* / *švés't'* / *gró.št(u)s*. Pantininkai vieną žodį taria vienaip, kitą kitaip, bet skiriasi ne pagal priegaides: *ó.žu.l(u)s* / *žó.sin(u)s* / *grí.št'* / *grá.št(u)s*. Daugelis pantininkų šių garsų visai nepakeičia: *á.žu.l(u)s* / *žá.sis'* / *grí.št'* / *gré.št'*. Galūnėje *q* beveik nepasikeitęs, tik sutrumpėjęs: *ruñ.ka* / *gá.lva* / *ná.ma* / *laū.ka*. Pontininkai, žinoma, sako: *ruñ.ko* / *gá.lvo* / *ná.mo*. *ę* neišlaikytas toks švarus“.

Rankraštiniuose tekstuose neužfiksuota ir kituose šios kalbininkės darbuose nurodytų Jotainiams būdingų dar ir tokių dvigarsių *an*, *en*, buvusio nosinio *q*

5 PAV. Šnektos poslinkiai pagal kamieno tvirtagalių *am*, *an*, *em*, *en* atliepinius ran-
kraštinės medžiagos duomenimis

kamiene pakitimų kaip *uont(i)s* ‘antis’, *piempe* ‘pempė’, *žuós(i)s* ‘žąsis’, *gruózt(u)s* ‘grąžtas’ (Urbanavičiūtė 1963: 209)²⁸.

Taigi skirtumai tarp lentelėje apibendrintos rankraštiniuose tekstuose ir garso įrašuose, taip pat spausdintuose tekstuose fiksuotos vakarines ir rytines šnektas skiriančių ypatybių vartosenos nuo *Lietuvių kalbos atlaso* žemėlapiais iliustruotosios nėra dideli. Ne tik su žemėlapyje rekonstruota A. Baranausko aprašytų rytiečių pirmųjų žemiečių rytine, bet ir su patikslinta A. Salio aukštaičių viduriečių riba beveik visiškai sutampa *Lietuvių kalbos atlaso* žemėlapiuose brėžta

²⁸ Dar plg. Z. Zinkevičiaus pateiktus, kaip teigiama, Ramýgalos, ypač Jotáinių, apylinkėms būdingus tvirtapradžių dvigarsių tarimo pavyzdžius: *lúongv's* ‘langas’, *súom't'is* ‘samtis’ (Zinkevičius 1969: 143).

nesusiaurėjusių kamieno tvirtapradžių *am*, *an* (žr. LKA II, žemėl. Nr. 68, 83–84), *em*, *en* (žr. LKA II, žemėl. Nr. 70, 86–87), išlaikytų nepakitusių kamieno kirčiuotų (žr. LKA II, žemėl. Nr. 44, 61–62) ir nekirčiuotų (žr. LKA II, žemėl. Nr. 45, 62–63) *q*, *ę* izofonos.

Akivaizdus nesutapimas tai, kad *Lietuvių kalbos atlaso* žemėlapiuose pateiktas rankraštinėje medžiagoje Ramýgalos apylinkėse užfiksuotų visų kamieno tvirtagalių *am*, *an* (žr. LKA II, žemėl. Nr. 69, 84–86), *em*, *en* (žr. LKA II, žemėl. Nr. 71, 87–88) tarimo atvejų neatspindintis, labiau apibendrintas vaizdas (žr. 5, 6 pav.).

Išryškėjusi keleriopa formų su tvirtagaliais *am*, *an* vartosena rodo, kad iki pat XX a. antrosios pusės ši izofona ėjusi maždaug ties analizuojamos šnektos viduriu²⁹.

IŠVADOS

Apibendrinant geolingvistinę lyginamąją Ramýgalos šnektos tyrimą, pasakytina, kad analizuojamas pietinių rytų aukštaičių panevėžiškių plotas išryškėja kaip pereiginis. Jo pereigiškumą grindžia šie argumentai:

1. Ramýgalos šnektos ploto tarminė priklausomybė įvairavo visose lietuvių tarmių klasifikacijose. Net dviejose iš jų – A. Baranausko ir A. Salio – Ramýgalos šnektos ar jos dalis įėjusi į tarpinę tarp aukštaičių vakariečių ir rytiečių (pa)tarmių įvardytą teritoriją.
2. Geolingvistinio tarmių skirstymų sugretinimo rezultatus patvirtina rankraštinės tarmių medžiagos analize atlikta vakarų ir rytų aukštaičius skiriančių dvigarsių *an*, *am*, *en*, *em*, taip pat buvusių nosinių *q*, *ę* izofonų patikra. Analizuojamos šnektos plote abiem aukštaičių patarmėms būdingas šių ypatybių tarimas fiksuotas iki pat XX a. antrosios pusės.

Gretimų rytų aukštaičių įtaka aiškintini nedideli minėtų izofonų poslinkiai ties Ramýgalos šnektos pakraščiais rodo ne tik rekonstruotos rytinės rytiečių

²⁹ XXI a. pradžioje tradicinių lietuvių (pa)tarmių plotai ir ribos kinta (žr. Geržotaitė, Mikulėnienė 2014: 255–257, XIII žemėlapis ir komentaras; sp. įklija). Vykstant šnektų konvergencijai skiriamieji jų požymiai yra nykstantys. Formuojasi stambesni kalbiniai dariniai (regiolektai). Pavyzdžiui, Ramýgalos šnektos priskirta prie rytų aukštaičių panevėžiškių pagrindu besiformuojančio vakarinių rytų aukštaičių regiolektas (žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014a: 257–262), nes ji, kaip ir visa pietinė rytų aukštaičių panevėžiškių dalis, neturi labai ryškių ypatybių, todėl yra palyginti lengvai veikiamą gretimų šnektų ir bendrinės kalbos (Meiliūnaitė 2009: 19–23; 2016: 1281; Aliūkaitė, Bakšienė, Jaroslavenė ir kt. 2014: 188–191 ir kt.).

pirmųjų tarmės ribos A. Baranausko skirstyme tikslumą. Tokie tyrimo rezultatai leidžia prielaidiškai teigti, kad pereiginiai A. Salio klasifikacijoje buvę ne tik aukštaičiai viduriečiai, bet ir jų kaimynai aukštaičiai rytiečiai pantininkai.

LITERATŪRA

Aliūkaitė Daiva, Bakšienė Rima, Jaroslaviėnė Jurgita ir kt. 2014: Punktų tinklo tankis geolingvistikės skirties *aukštaičiai* : žemaičiai požiūriu. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistikinis ir sociolingvistikinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė. Vilnius: Briedis, 129–196.

Aliūkaitė Daiva, Mikulėnienė Danguolė 2014: Geolingvistika: ideologija, teorija ir metodai, pagrindinės sąvokos. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistikinis ir sociolingvistikinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė. Vilnius: Briedis, 29–47.

Aliūkaitė Daiva, Mikulėnienė Danguolė 2014a: Geolektų ir regiolektų formavimosi ypatumai Lietuvoje. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistikinis ir sociolingvistikinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė. Vilnius: Briedis, 257–262.

Alminauskis Kazys 1930: Vyskupo Antano Baranausko laiškas Hugo Weberiui. – *Archivum Philologicum* 1, 69–103.

Astramskas Arūnas 2016: Ramygalos parapija ir valsčius XIX amžiuje. – *Ramygala*, vyr. red. ir sud. Gražina Navalinskienė. Vilnius: VŠĮ „Versmės“ leidykla, 126–211.

ATSŽ – Lietuvos TSR Administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas 2, sud. Zigmontas Noreika, Vincentas Stravinskas. Vilnius: Mintis, 1976.

Balsevičiūtė Gražina, Peleckienė Genovaitė, Račiūnas Bronius, Ulys Albertas 1993: Iš Uliūnų mokyklos istorijos. – *Uliūnai*, sud. Albertas Ulys. Vilnius: Lietuvos kraštotyros draugija, 167–174.

Baranovskij Antonij [=Барановскій Антоній] 1898: *Замѣтки о литовскомъ языкѣ и словарь*. Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ.

Būtėnas Petras 1932: Augštaičių tarmės okuojančios pašnektės sienos. – *Archivum Philologicum* 3, 168–193.

Čyplienė Ona 2016: Garuckų kaimas ir jo žmonės. – *Ramygala*, vyr. red. ir sud. Gražina Navalinskienė. Vilnius: VŠĮ „Versmės“ leidykla, 561–565.

Dubnikas Juozas 1946: Uliūnai. – *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, sud. Kazimieras Paltarokas. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1998, 288.

- Gerullis Georg 1930: *Litauische Dialektstudien*. Leipzig: Markert & Petters Verlag.
- Geržotaitė Laura 2012: Pietinės vakarų aukštaičių šiauliškių šnektos: geolingvistinis aspektas ir jo interpretacijos. – *Acta Linguistica Lithuanica* 67, 156–174.
- Geržotaitė Laura 2014: Lietuvos tarmių klasifikacijos: gretinamoji analizė. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė. Vilnius: Briedis, 108–111.
- Geržotaitė Laura 2015: Geolingvistinė Antano Baranausko lietuvių tarmių klasifikacijos analizė. – *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 4, sud. Vilija Ragaišienė, Violeta Meiliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 133–165.
- Geržotaitė Laura 2016: *Lietuvos tarmių klasifikacijos tyrimas geolingvistiniu aspektu*. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Geržotaitė Laura, Mikulėnienė Danguolė 2014: Geolektų ir regiolektų formavimasis Lietuvoje: žemėlapis ir komentarai. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė. Vilnius: Briedis, XIII žemėlapis.
- Girdenis Aleksas, Zinkevičius Zigmas 1966: Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos. – *Kalbotyra* 14, 139–147.
- Juška Antanas 1946: Ramygala. – *Panevėžio vyskupija. Istoriniai duomenys, pastoracinė veikla*, sud. Kazimieras Paltarokas. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1998, 277–287.
- Karaś Halina 2002: *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*. Warszawa–Puńsk: Wydawnictwo „Auśra”.
- Karaś Halina, Rutkowska Krystyna, Geben Kinga, Ušinskienė Viktorija 2001: *Język polski na Kowieńszczyźnie. Historia, sytuacja socjolingwistyczna, cechy, językowe, teksty*. Warszawa: Elipsa.
- Kazlauskaitė Rūta 2008: Jonavos šnektos fonetinės ypatybės. – *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 2, 600–609.
- Kazlauskaitė Rūta 2012: Balsių sistema Aleksandro Žirgolio darbe „Surviliškio tarmė“. – *Baltistica* 47(2), 321–342.
- Kubiliūnienė Loreta 2016: Butkiškių kaimas. – *Ramygala*, vyr. red. ir sud. Gražina Navalinskienė. Vilnius: VŠĮ „Versmės“ leidykla, 534–537.
- Kviklys Bronius 1965: *Mūsų Lietuva. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai* 2. Boston: Lietuvių Enciklopedijos leidykla.

LKA I – *Lietuvių kalbos atlasas 1. Leksika*, ats. red. Kazys Morkūnas. Vilnius: Moks-
las, 1977.

LKA II – *Lietuvių kalbos atlasas 2. Fonetika*, ats. red. Kazys Morkūnas. Vilnius: Moks-
las, 1982.

LT III – *Lietuvių tarmės 3: rytų aukštaičių ir vakarų žemaičių tekstai*, sud. Žaneta Urba-
navičiūtė-Markevičienė, Vladas Grinaveckis. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universi-
tetas, 1993.

Malinauskas Alvydas 2016: Juodžių kaimo istorija. – *Ramygala*, vyr. red. ir sud.
Gražina Navalinskienė. Vilnius: VšĮ „Vermės“ leidykla, 661–683.

Meiliūnaitė Violeta 2009: *Pietų panevėžiškių vokalizmas ir jo raidos bruožai*. Dakta-
ro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Meiliūnaitė Violeta 2016: Pietiniai panevėžiškiai: bendrieji Ramygalos šnekos
bruožai. – *Ramygala*, vyr. red. ir sud. Gražina Navalinskienė. Vilnius: VšĮ „Vermės“
leidykla, 1278–1284.

Miknienė Stasė 2016: Jotainių kaimas. – *Ramygala*, vyr. red. ir sud. Gražina Nava-
linskienė. Vilnius: VšĮ „Vermės“ leidykla, 622–642.

Miškinis Vytautas 2016: Mėtytinių, Šambalioniškio, Repšiškių, Dubarų kaimų
istorija. – *Ramygala*, vyr. red. ir sud. Gražina Navalinskienė. Vilnius: VšĮ „Vermės“
leidykla, 720–730.

PKT II – *Iš Panevėžio krašto tautosakos 2*, sud. Eugenijus Urbonas. Panevėžys: UAB
„Panevėžio spaustuvė“, 2006.

Rutkovska Kristina 2014: Lenkų kalbos paplitimas ir vartojimo ypatumai. – *XXI a.
pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komenta-
rai)*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė. Vilnius: Briedis, 216–227.

Salys Antanas 1933: Kelios pastabos tarmių istorijai. – *Archivum Philologicum* 4,
21–34.

Salys Antanas 1935: *Lietuvių kalbos tarmės* (Rankraščio teisėmis). Kaunas.

Salys Antanas 1946: *Lietuvių kalbos tarmės* (Rankraščio teisėmis). Tübingenas.

Salys Antanas 1992: *Raštai 4: Lietuvių kalbos tarmės*. Roma: Lietuvių Katalikų
Mokslų Akademija.

Sawaniewska-Mochowa Zofia, Zielińska Anna 2005: Szlachta laudańska i
jej polszczyzna dawniej i dziś. – *Acta Baltico-Slavica* 29, 69–85.

Senkus Juozas 1951: *Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programa*. Vilnius:
Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Specht Franz 1920: *Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski* 1. *Tekste*. Leipzig: Verlag von K. F. Koehler.

Šetkus Benediktas 2007: Lenkų mokyklų steigimas Lietuvoje 1926 m. – *Istorija. Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 65, 38–47.

Šidlauskas Vincas 2016: Truskava ir jos apylinkės. – *Ramygala*, vyr. red. ir sud. Gražina Navalinskienė. Vilnius: VŠĮ „Versmės“ leidykla, 818–848.

Šukys Jonas 1986: Ėriškių tarmė. – *Upytė*, ats. red. Norbertas Vėlius. Vilnius: Mintis, 127–146.

Švambarytė-Valužienė Janina 2016: Kaip kalbama buvusiam Šeduvos valsčiuje. – *Šeduva*, sud. Jonas Linkevičius. Vilnius: VŠĮ „Versmės“ leidykla, 307–315.

Urbanavičiūtė Žaneta 1963: Kelios naujesnės Jotainių tarmės ypatybės. – *Kalbotyra* 9, 209–211.

Vidugiris Aloyzas 1993: Būdingesnės Uliūnų šnektos fonetinės ypatybės. – *Uliūnai*, sud. Albertas Ulys. Vilnius: Lietuvos kraštotyros draugija, 197–200.

Zielińska Anna 2002: *Mniejszość polska na Litwie kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Zinkevičius Zigmas 1969: Apie lietuvių kalbos tarmių skirstymą. – *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*. A serija 3(31). Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 365–380.

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI

Adomaitytė-Diržinskienė Valerija 1957: *Krekenava, Ramygalos raj. (299)*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 410.

Eigminas Kazys (metai nenurodyti): *Punkto Nr. 336 (Ramygalos raj., Truskavos apyl. Užartėlės kaimas) informacijos ir tekstai*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 518 (1–3).

Gaivenis Kazimieras 1960: *Punkto Nr. 268. Dūdonys (Panevėžio raj.). Informaciniai dalykai ir tekstai*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 606 (1–2).

Liberytė Aldona 1959: *Aukštadvaris – 337. Informaciniai dalykai ir tekstai*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 532.

Masiliūnas Kazimieras 1959: *Gudelių punktas Nr. 300. Informaciniai dalykai ir tekstai*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 523.

- Mikėnas Jonas 1951: *Ramygalos rajono Ėriškių apyl. ir k. tarmės apklausas*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 104 (1–5).
- Rutkauskaitė V. 1959: *201 Smilgių punkto, Šeduvos raj. Informaciai dalykai ir tekstai*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 648 (1–2).
- Rutkauskaitė V. 1960: *Informacijos ir tekstai iš punkto Nr. 266, t. y. Vadakty tarmės*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 521 (1–2).
- Sabaliauskas Jonas 1959: *Surviliškis (299). Informaciniai dalykai ir kiti tarmės dėsniai*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 560.
- Sabaliauskas Jonas 1960: *Surviliškis (299). Tiriamojo punkto Nr. 335 tarmės tekstai*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 560.
- Urbanavičiūtė Žaneta (metai nenurodyti): *Jotainių tarmės tekstai (301)*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyvas, Nr. 736 (1–4).

GARSINIAI ŠALTINIAI

- Barklainių k., Uliūnų par., Panevėžio r.* CD 142 RAP 3: 09803268 (1964 m., įrašė A. Vidugiris, K. Morkūnas).
- Masiokų k., Ramygalos aps., Panevėžio r.* CD 142 RAP 3: 16503300 (1964 m., įrašė K. Morkūnas).
- Masiokų k., Ramygalos aps., Panevėžio r.* CD 142 RAP 3: 16601300 (1964 m., įrašė K. Morkūnas).
- Ramygala, Panevėžio r.* CD 177 RAP 10: 51001300, 51101300, 51201300 (1978 m., įrašė A. Vidugiris).
- Šukionių k., Truskavos par., Kėdainių r.* CD 174 RAP 9: 09901336 (1964 m., įrašė K. Morkūnas, A. Vidugiris).
- Uliūnai, Panevėžio r.* CD 185 RAP 11: 42401268, CD 218 RAP 13: 42301268 (1973 m. įrašė A. Vidugiris).
- Vitriškių k., Panevėžio r.* CD 218 RAP 13: 34101267, 34201267, 34301267 (1970 m., įrašė A. Vidugiris, E. Grinaveckienė).

Ramygala Subdialect in the Classifications of Lithuanian Dialects: Geolinguistic Analysis

SUMMARY

The article discusses the development of the Ramygala subdialect attributed to the Eastern Aukštaitian of Panevėžys by Aleksas Girdenis and Zigmas Zinkevičius. The research materials comprise the manuscript descriptions and texts as well as audio recordings in this subdialect dating to the second half of the 20th century.

The place of the area of the subdialect in the classifications of Lithuanian dialects is established by comparing dialects by methods of digital cartography. A comparative analysis of the linguistic features recorded in the area of the subdialect enables us to evaluate the changes that occurred in the Ramygala subdialect.

The dialectal belonging of the Ramygala subdialect varied across all classifications of Lithuanian dialects. Even two of them – classifications by Antanas Baranauskas and Antanas Salys – assigned this subdialect or its part to the transitional area between Western and Eastern Aukštaitian. The whole area of the subdialect was attributed to Eastern Aukštaitian in the classification by Girdenis and Zinkevičius in the second half of the 20th century.

The twofold pronunciation of mixed diphthongs *am*, *an*, *em*, *en* and former nasal vowels *q*, *ɣ* was recorded in the area of the Ramygala subdialect migrating across classifications. The maintenance of the above features links the subdialect in question with Western Aukštaitian subdialects, whereas their narrowing associates it with Eastern Aukštaitian. Though influenced by eastern subdialects, the Ramygala subdialect should not be assigned to them alone.

Minor linguistic changes recorded in the subdialect confirm the accuracy of the reconstructed eastern boundary of Baranauskas' First Eastern. An assumption can be made that not only Middle Aukštaitian but also its neighbouring Eastern Aukštaitian *Pantininkai* was transitional by nature in Salys' classification.

Įteikta 2017 m. lapkričio 14 d.

LAURA GERŽOTAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

laura.gerzotaite@lki.lt